

Det guddommelige lys

Symbolikken, der ligger i kontrasten mellem lys og mørke er brugt over hele verden, som udtryk for dobbeltheden i selve vores eksistens. Det gode og det onde, livet og døden. Lyset er den stærke kraft, der kan fortrænge mørket og knytter sig til det positive som liv, glæde, sandhed og retfærdighed. Mørket er derimod knyttet til døden, det onde, sorgen og forgængeligheden.

Lyset har sin egen symbolske betydning i den kristne kunst. Det hænger sammen med, at der allerede i skabelsesberetningen beskrives to former for lys. På skabelsens første dag bliver der lys, først den tredje dag skaber Gud solen, månen og stjernerne. Der er altså forskel på Guds lys og solens lys. Kristendommen bruger ofte lyset som metafor for Gud eller det himmelske.

I det gamle testamente beskrives Gud som lys. ”ej mere skal solen være dit lys eller månen skinne på dig: Herren skal være dit lys for evigt, din Gud skal være din herlighed.” (Esajas 60,19).

I det nye testamente beskrives Jesus som det sande lys. Lyset er en forudsætning for liv og for den sande erkendelse. (Joh. 1.4.) Derfor kan lyset også beskrive de troende, dem der har opnået den sande erkendelse.

I billedkunsten kan lyset være udtryk for en guddommelig dimension, der kommer til udtryk ved, at genstande eller mennesker lyser. Noget de ikke ville være i stans til i den fysiske verden. Det er et billedkunstnerisk greb, til at fastholde og begrebsliggøre det uhåndgribelig. Netop det, som ingen har set og ingen ved, hvordan tager sig ud i den timelige verden.

Joakim Skovgaard skaber med sin dekoration af Viborg Domkirke en fortællende og dekorativ stil, hvor de bibelske historier er let genkendelige. Med denne stil bryder Joakim Skovgaard alle traditioner

Viggo Pedersen (1869-1926)
Kristus og Synderinden, Olie på Pap.
Studie til alterbillede.

Farisæerne havde pågrebet kvinden i hor og bringer hende til Jesus, ifølge moseloven kan hun stenes. Jesus svarer, at den der er uden skyld må kaste den første sten, hvorefter farisæerne forsvinder. Jesus vender sig tilgivende mod kvinden, for heller ikke han fordømmer. Det er denne tilgivende Kristus Viggo Pedersen her har afbildet. Det frodige grønne landskab bliver et billede på det nye liv han med tilgivelsen skænker kvinden.

P.C. Skovgaard (1817-1875)
Skovso i måneskin, 1837
Olie på lærred

inden for den kristne kunst. Han danner skole for eftertidens kunstnere og stilen bliver udgangspunkt for meget af den kirkeudsmykning, der også laves i dag. Med Joakim Skovgaards dekorative stil får lyset en langt mere fortællende rolle i billederne, idet glori-erne suppleres med et lys kraftigt lys fra genstande eller mennesker, der understreger og fremhæver handlingen på billedet.

Skovgaard Museet

På denne udstilling vises fire forskellige typer af motiver, hvor det guddommelige optræder på hver sin måde.

De spirituelle billeder

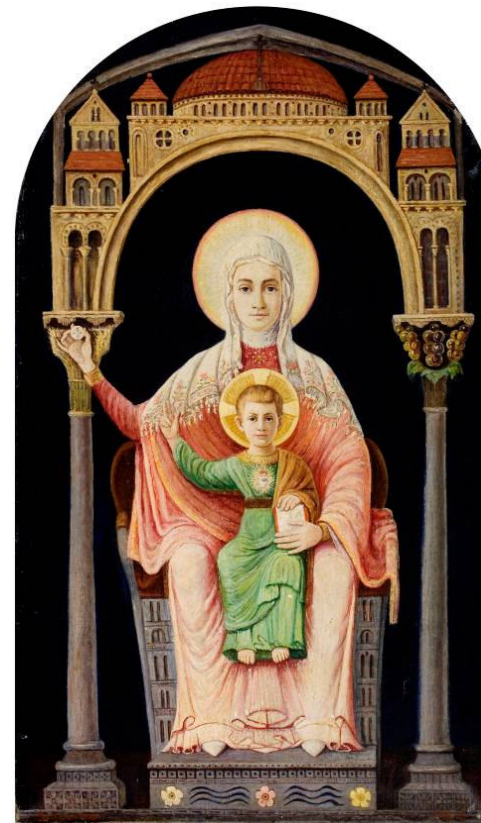
Landskabsmotiverne er i selve grundlaget tænkt som et billede på Gud. De har en spirituel dimension, hvor kunstneren lader landskaberne give udtryk for eller være symbol på Gud som skaberen af alt synligt.

Skovsø i måneskin af P.C. Skovgaard fra 1837 viser ikke Guds tilstedeværelse direkte. P.C. Skovgaard fanger det overnaturlige, smukke ved månelys. Det stille månebelyste landskab giver udtryk for en eftertænk-somhed. Man fornemmer en fuldstændig stilhed, og en betagelse af landskabet. Det kølige, kraftige lys fra månen holder mørket tilbage, men fordriver det ikke som solens lys. Månens lys er forgængeligt, det kommer og går i varierende styrke.

P.C. Skovgaard malede sit billede midt i en litterær og kunstnerisk romantisk strømning. Naturen afspejlede menneskets inderste følelsesliv. Samtidig rummede den spor af en guddommelig eksistens, der kun glimt-vis kunne anes af mennesket. Naturen var et ufatteligt storslået værk, som Skovgaard i dette billede har indkapslet en lille bid af. Det gør han ved at indramme skovsøen med skyggefulde, mørke træer og buske hele vejen rundt, endda horisonten er afskærmet mod omverdenen.

Niels Skovgaard (1858-1938)
Uvej, 1892
Olie på lærred

Ukendt kunstner, *Den himmelkronede Maria med Barnet*, olie på lærred, u..å.

Ukendt oprindelse, formodentlig del af en altertavle. Den himmelkronede Maria sidder under en triumfbue med det nye Jerusalem. Farverne er ikke anvendt som de sædvanligvis bruges, det tilføjer billedets ukendte oprindelse endnu mere mystik..

Træerne danner en slags ramme i selve billedet. Månen svæver frit på himlen. Samtidig spejles månen i skovsøens stille, blanke vand. Søen trækker det uendelige univers og himmellegemet ned på jorden. Spejlbilledet af månen i den klare skovsø giver Guds skaberværk en jordisk dimension. Det uendelige og Guds kraft til at bestemme over livet og døden, bliver et øjeblik begribelig for mennesket.

I det noget senere billede *Uvejrr* af Niels Skovgaard kommer Guds tilstedeværelse til syne i det lille stykke blå himmel midt imellem de mørke skyer. Maleriet er fra 1892 og i modsætning til *Skovsø i måneskin* er motivet båret af en synlig symbolik, frem for symbolikken som en underforstået betingelse i skildringen af landskabet. Det lille stykke himmel giver en følelse af håb og tryghed for de to vandrende. En tryghed, der er langt stærkere, end den følelse lyset i husets lille vindue kan give.

Ikonerne

Billederne i denne kategori viser en bestemt person eller meget enkle scener fra Biblen. Ens for alle motiverne er, at der ikke arbejdes med lyskilder i motivet. Det himmelske lys er gengivet i form af glorier, gyldne stråler eller en mandola - en mandelformet glorie, der omslutter en person. Genkendelsen af de forskellige personer kræver et kendskab til helgener og Biblens historier og evangelisterne.

Formålet med ikonerne er en umiddelbar genkendelse af den afbillede helgen og den gerning eller egenskab helgen symboliserer. Størrelsesforhold og andre regler for naturtro gengivelse gælder derfor ikke i denne type af værker.

Udstillingen her viser ældre ikoner udskilt fra en større udsmykning eller altertavle. Personerne kan genkendes ved hjælp af de genstande de står med og omgives af. Farverne i ikonerne har en stor symbolsk betydning. Rød er symbol på det jordiske, den blå farve er den himmelske. I *Kristus og synderinden*, er kvinden klædt i

Ukendt kunstner, *Gud som verdenshersker*. olie på lærred, u..å
Ukendt oprindelse, formodentlig del af samme altertavle, som *Den himmelkronede Maria*.

rød kjole, Jesus i blå kjortel. Den gule og den hvide farve beskriver det guddommelige lys. Guldet er den helligste og mest værdifulde farve, både fordi guld lyser i sig selv, men også fordi det er den mest værdifulde.

Gul kan erstatte guld, den er anvendt i ikonet af Gud som verdenshersker. Han sidder på sin trone med jordkloden i hånden. I stedet for en glorie, er der malet stråler fra hans hoved. Hans kjortel er malet i lysende gult. På den måde understreges det, at lyset kommer fra hele personen. Kun personer, der kommer direkte fra himlen udstråler lys fra hele kroppen.

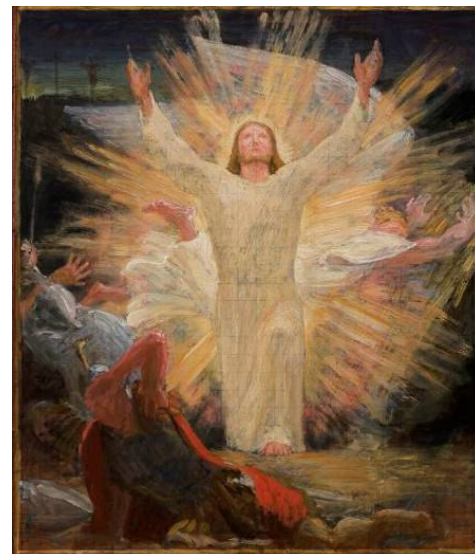
Den gule farve er dog dobbelttydig i den religiøse kunst. Den varme gule farve kan erstatte guldet, men en beskidt gul er udtryk for svig og bedrag. Judas, der forråbte Jesus, er altid gengivet i den farve.

En anden del under denne kategori er skitser til altertavler og kirkeudsmykninger lavet af Niels Skovgaard, Joakim Skovgaard og Johan Thomas Skovgaard. Joakim Skovgaard har brugt guldet i sin skitse til loftet i Viborg domkirke. For at understrege den lysende effekt har han modelleret stråler i forgyldningerne.

Bibelhistorier med fortællende lys

Billederne i denne gruppe er karakteriseret ved et fortællende lys. Malerne har alle arbejdet med lyset i motiverne for enten at beskrive Guds indgriben i historien eller fortælle om følelser og reaktioner hos enkeltpersoner.

I Billedet *Opstandelsen* lader Niels Skovgaard lyset beskrive den kraft, der udløses, idet englen vælter stenen fra graven og Jesus genopstår. Dette er en frigørelse af energi, der sprænger ud af graven og skaber det eksplosionsagtige lys. Det beskriver både Guds kraft til at lade Jesus genopstå fra de døde, englens kraft til at vælte stenen væk og Jesu egen kraft til at overføre opstandelsen til menneskene. Disse kræfter beskrives også i Biblen:

Niels Skovgaard (1858-1938)
Opstandelsen, 1919, Olie på træ
Forslag til altertavle i Frederiksværk..

Motivet Niels Skovgaard her har valgt til altertavle er ikke et motiv, der er tradition for i kristen kunst. I Biblen beskrives kun de hændelser, der går forud og følger efter Kristus opstandelse. Når Niels Skovgaard fokuserer på selve opstandelsen, der hvor fornuften sprænges, frem for Langfredag lægger han samtidig mere vægt på livet end på døden. Det er en fejring af frelseren i en hver forstand.

”Men gud gjorde ende på dødens veer og lod ham opstå, fordi det ikke var muligt, at han kunne fastholdes af døden.” (Ap. G. 2, 24)

”Ingen tager det [livet] fra mig, men jeg sætter det til af mig selv. Jeg har magt til at sætte det til, og jeg har magt til at tage det igen. Dette bud fik jeg af min fader.” (Joh. 10,18.)

I Billedet *Påskemorgen* bruger Niels Skovgaard lyset på en anden måde. Motivet viser tre kvinder, der kommer til grotten, hvor Jesus er gravlagt. Et roligt og klart lys strømmer fra englene. Det oplyser den ene af kvinderne, Maria Magdalene, i ansigtet, som om det er hende de henvender sig til. De to andre kvinder på billedet er Johanna og Maria - Jakobs moder. Maria Magdalene var den af de tre kvinder, der var tættest på Jesus, hende der sørgede mest. Soles stråler falder ind gennem grottens åbning og rammer hendes hænder. Dermed viser Niels Skovgaard, at Maria Magdalene er en kvinde af vores verden, men det er hende englene taler til. Det er hende, der får til opgave at sprede budskabet om Jesu opstandelse.

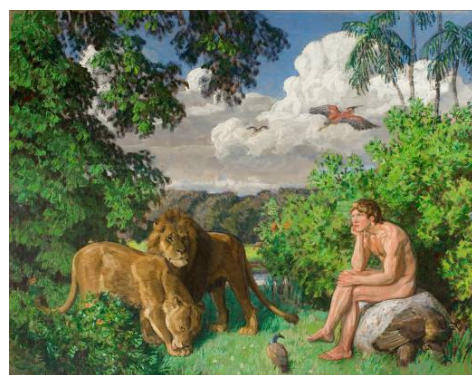
De symbolistiske motiver

Disse billeder adskiller sig fra de andre i udstillingen, idet lyset ikke har samme strålende karakter og symbolske kraft som i de øvrige værker. Lyset falder mere naturligt på disse billeder, uden en fast defineret kilde. Til gengæld er billederne kendetegnet ved meget stærke farver. Og netop her, ligger den symbolske dimension og det overnaturlige.

Joakim Skovgaards billedsprog giver form og stil til en ny epoke i den religiøse kunst, med udgangspunkt i den samme symbolisme, som også kommer til udtryk i broderen Niels' værk *Uvej* fra 1892. Joakim Skovgaard brød med den polerede akademistil, inspireret af det tidlige italienske freskomaleri. Symbolerne hentede han lige så meget i sin grundtvigianske baggrund som hos den kristne symbolikonografi (læren om symbolernes betydning). Kunstnerne maler ikke kun som

Niels Skovgaard (1858-1938)
Påskemorgen, 1886
olie på lærred

Joakim Skovgaard, (1856-1933)
Adam keder sig, u.å.

Der står skrevet, at det er ikke godt for mennesket at være alene. Det har Joakim Skovgaard her gengivet på sin egen meget fortællende facon, hvor Adam sidder blandt de mange dyr i Paradiset have, som alle er par. Kun han er alene.

tidligere, bestillingsarbejder. De maler først og fremmest de kristne motiver ud fra en personlig passion.

Et eksempel herpå er kunstneren Niels Larsen Stevns. Han var blandt de dem, der bidrog til Joakim Skovgaards udsmykning af Viborg domkirke. Billedet *Kristus helbreder en spedalsk* er for Niels Larsen Stevns et studie i menneskelige reaktioner. Han viser rigtige mennesker og ikke idylliserede personer, bibelhistorien genfortæller han som del af denne verden. Til personerne og baggrunden hentede han inspiration i den verden, der omgav ham. Historierne bliver nærværende for beskueren, idet man kan genkende dele af billederne fra sin egen hverdag.

Også farven er betydningsbærende i Niels Larsen Stevns billeder. Lyset har en religiøs dimension, men her fremstår scenen i et naturligt lys.

Niels Larsen Stevns har brugt farverne til at markere hovedpersonerne: Jesus er rød, den spedalske hvid og personen, der ser ned i jorden er blå. Denne mand er ikke distræt og uopmærksom på det mirakel, der sker ved siden af ham. Om denne person skriver Mikael Wivel:

”For det denne mand ser for sine fødder, minder ham om noget, han nylig har hørt. Der er jo liljer i græsset - og om dem har Jesus netop talt: ”Læg mærke til liljerne på marken, hvorledes de vokser; de arbejder ikke og spinder ikke; men jeg siger jer, at end ikke Salomon i al sin pragt var klædt som en af dem. Klæder da Gud således græsset på marken, som står i dag og i morgen kastes i ovnen, skulle han så ikke meget snarere klæde jer, I lidettroende?”

Manden lægger, kort sagt, mærke til liljerne - og overvejer sin skæbne. Den lidettroende er så sagte ved at blive oplyst. Det er ikke distraktion, der standser ham, men et øjeblik af erkendelse.”

Personen er fremhævet med den blå farve fordi han, idet han ser Jesus helbrede den spedalske, opnår en erkendelse. Den blå farve erstatter erkendelsens lys.

Niels Larsen Stevns (1864-1941)
Kristus helbreder en spedalsk, 1913
Olie på lærred

Det femte af i alt otte billeder, hvor Stevns arbejder med tro og tvivl, liv og død, lys og mørke. På en kraftfuld måde fortæller værkerne, hvordan Kristus og med ham ”ordet” virker i det 20 århundredes billedkunst.

Lysets karakter

Hvilken af de fire former for lys kunstnerne har benyttet afhænger både af billedets formål, men i høj grad også perioden billedet er malet i. Til hver en tid er der regler og traditioner for, hvordan man fremstiller kristne motiver. Disse, er den enkelte maler til en vis grad afhængig af. Især, hvis billederne er bestillingsarbejder. Jo længere vi når op i 1900-tallet, jo større frihed har kunstnerne dog til at male deres egne tolkninger af de kristne motiver, og gøre brug af deres egen opfattelse af det guddommelige lys.

Med den abstrakte kunst - såvel maleri som skulptur - der mange steder erstatter de ældre altertavler, åbner der sig helt nye muligheder for kunstneren til at bruge lyset.

Denne moderne kunstform er ikke bundet op på regler og traditioner. Det er derfor helt op til kunstneren selv, hvordan han vil bruge den.

Kunsthistorisk litteratur:

- Mikael Wivel: *Kunsten i Kirken. Danske kirkeudsmykninger fra de sidste hundrede år*. Thaning og Appel, 2005.
- *Lysets toven. Niels Larsen Stevns og de store fortællinger*. Christian Ejlers' forlag. 1994. p.103 - 107.
- Michael Wivel "Symbolisme og impressionisme" i *Ny dansk Kunsthistorie* bind 5, red. Peter Michael Hornung. København 1994
- Nivaagaards Malerisamling: *Troens stil i guldalderens kunst*. 1999.
- Vestsjællands kunstmuseum: *Russiske Ikoner. Lyset fra Evigheden*. Udstillingskatalog. 2005.
- Jens Velle: *Joakim Skovgaards fresko-malerier i Viborg Domkirke*. Viborg 1987

Niels Skovgaard (1858-1938)

Den Gode Hyrde, 1910

Casein på træ

Alterbillede til Rigshospitalets kirke

I dette værk er flere symboler kædet sammen. Jesus er livets vand, uden troen tørster man, lammet gives livets vand af hyrden. Samtidig siger Johannes, at Jesus er Guds lam, men også menneske er Guds lam, der passes af Jesus i form af hyrden. Her er det den jordiske Kristus, der giver vandet til lammet, det vil sige, at han passer på menneskene, som han i sidste ende giver sit eget liv for.

Elevspørgsmål.

Find billedet *Uvej*:

Find de to personer på billedet. Hvem er de og hvor tror du de er på vej hen?

Forestil dig, du er en af personerne, hvordan ville du have det i deres situation?

Hvilket lys har størst betydning for dig, det lille stykke blå himmel eller lyset i husets vindue? _____

Hvorfor? _____

Hvordan bliver himlen oplyst? Hvorfor kommer der ikke solstråler ned gennem skyerne?

Ikonbillederne.

Hvilke af ikonerne tror du forestiller Gud og hvorfor?

Johannes Døberen har en brun kofte på, han har en stav i hånden hvor der er et kors for enden, og et lam ved sin side. Hvor mange steder kan du finde ham? _____

Find billedet *Julenat*.

I dette billede er der tre former for lys, kan du finde dem?

Det kraftige lys, der oplyser køerne, hvor kommer det fra? Hvorfor er denne lyskilde den stærkeste?

Udvælg dig et billede.

Prøv at finde billedets lyskilder, er der en eller to? _____

Beskriv dem og hvor de kan ses.

Hvad er naturligt lys / solens lys og hvad er himmelsk lys?

Hvilken funktion har lyset/ lysene på billedet? Skal det beskrive en person eller en situation? Beskriver eller fremhæver det følelser?

Hvor befinder de enkelte lyskilder sig i billedet, I forgrunden mellemgrunden eller baggrunden? Hvorfor er de fordelt på denne måde?
